

Dk. Craig Keener, Matendo, Mhadhara wa 2, Aina na Historia

© 2024 Craig Keener na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dk. Craig Keener katika mafundisho yake juu ya kitabu cha Matendo. Hiki ni kipindi cha 2, Aina na Historia.

Wasomi wamependekeza idadi ya aina au aina za fasihi kwa ajili ya kitabu cha Matendo.

Moja ambayo tumeangalia ni wasifu, na kuna idadi ya vipengele muhimu katika pendekezo hilo. Pendekezo lingine na hili limekuwa na utata zaidi, limekuwa pendekezo kwamba Matendo ni riwaya, iliyopendekezwa haswa na Richard Pervo. Sasa kwa kweli, Pervo leo angesema hapana, hakuwahi kusema kwamba Matendo ni riwaya.

Alikuwa tu akifanya ulinganisho na riwaya na kutambua Matendo kama kazi ya kiwango maarufu badala ya kazi ya kihistoria ya wasomi. Kwa hivyo, aliiona zaidi kama aina ya historia ya riwaya. Lakini kwa vyovyote vile, ukiangalia pendekezo la riwaya, kwa sababu watu kadhaa wamechukua hoja yake ya asili na wamesema, labda, labda Matendo ni riwaya au tuisome kama riwaya.

Moja ya hoja zake ni kwamba Luka anawachora wapinzani wake, na kuwafanya waonekane wabaya sana. Kweli, watu wengine hutenda vibaya sana, lakini kwa hali yoyote, hata kama Luka anahusika nao, hiyo haiwezi kuifanya kuwa riwaya, kwa sababu hiyo ilikuwa tabia ya mabishano yote. Namaanisha, Tacitus, kama mtu yeyote hapo zamani alikuwa mwanahistoria, alikuwa Tacitus.

Lakini unaona jinsi Tacitus anavyowatendea Nero na Domitian. Kitu chochote kibaya ambacho kilivumishwa kuhusu Nero au Domitian kinaishia kwenye kazi ya Tacitus. Watu huandika kwa mitazamo fulani.

Pervo anataja makundi ya watu wenye ghasia. Anasema, hizo zinaonekana katika riwaya, lakini pia zinaonekana kila mahali katika historia ya kale. Kulikuwa na vikundi vingi vya watu wenye ghasia hapo zamani na tunazo katika kazi za kihistoria sio chini ya tulivyo nazo katika riwaya.

Wakati mwingine yeye huvutia matendo ya Kikristo ya baadaye, Matendo ya Paulo na Thecla, matendo ya Petro, Matendo ya Yohana, ambayo ni favorite yangu binafsi, na idadi ya wengine. Lakini hiyo inatokana na matendo ya Luka. Karibu kila mtu anakubali kwamba matendo ya Luka ni mapema, kwa hivyo hatuwezi kusoma yale ya baadaye katika hilo.

Kwa hakika, hizo za baadaye zinatoka kwenye enzi ya riwaya, mwishoni mwa karne ya pili na mwanzoni mwa karne ya tatu. Injili ya Luka haifanyi hivyo, na Richard Pervo mwenyewe hana tarehe hiyo marehemu. Zaidi ya hayo, riwaya za kale kwa kawaida zilikuwa za mapenzi.

Unaweza kusema, vema, Matendo ya Yohana hayakuwa, baadhi ya mengine. Mara nyingi baadhi ya matendo haya ya baadaye, matendo ya Kikristo, kwa sababu kuandika katika nyakati za zamani za kale kulikuwa na kuthamini zaidi useja kuliko mapenzi katika miduara fulani. Tukiangalia matendo haya ya baadaye, kama vile Matendo ya Paulo na Thecla, mhusika mkuu wa kike hapo anamuacha mume wake na kuwa mseja. Anamfuata Paulo kote, lakini hafai kuwa bibi-arusi wake au kitu kama hicho.

Lakini riwaya za zamani kwa kawaida zilikuwa za mapenzi. Riwaya zilikuwa nadra sana kuhusu wahusika wa kihistoria.

Kuna wachache wao. Cyropaedia ya Xenophon ni moja ya kipindi cha awali, na kutoka kipindi cha baadaye tuna kazi ya mtu tunayemwita Pseudo-Callisthenes. Haikuwa kweli Callisthenes, akiandika mapenzi ya Alexander. Hilo liliandikwa kuhusu mtu aliyeishi miaka 500 mapema. Haitegemei habari za kihistoria, angalau miaka 500 mapema. Lakini mara chache tu walikuwa kuhusu wahusika wa kihistoria, na kamwe, hadi sasa kama nimewahi kuona, kuhusu wahusika wowote wa hivi karibuni.

Unapoandika kuhusu wahusika wa hivi majuzi, ninamaanisha, watu hawakuandika riwaya kuhusu wahusika wa hivi majuzi, kizazi kilichopita au viwili. Kwa hivyo, hungekuwa na riwaya kuhusu Yesu kutoka karne ya kwanza. Hutakuwa na riwaya kuhusu Paulo kutoka karne ya kwanza, au hata, kama ungependa kuirejesha marehemu hivi, kuanzia mwanzoni mwa karne ya pili.

Tofauti na kuwa na historia na wasifu, ambapo historia ilichukuliwa kuwa bora zaidi iliyoandikwa na mashahidi waliojionea au na watu wa wakati huo, si yote yaliyoandikwa hivyo, lakini historia inaweza kuandikwa kuhusu wahusika wa hivi karibuni. Riwaya hazikuwa. Riwaya hazingejumuisha mapatano mengi na historia tunayopata katika Kitabu cha Matendo.

Na kwa umakini, hizi ni aina tofauti. Kutunga katika masimulizi kulihusu hadithi na riwaya pekee. Hilo lilishutumiwa na wanahistoria.

Wanahistoria hawakuruhusiwa kufanya hivyo. Kwa hivyo, Lupian, Polybius, alipomkosoa Timaeus, aliwakashifu wale waliokuwa na makosa mengi, ingawa wasomi wengi leo watasema, vema, Timaeus hakuwa mbaya sana wa mwanahistoria, tunaposoma kati ya mistari, kama Polybius alivyomshtaki kuwa. Polybius anaweza kuwa anajaribu kuondoa baadhi ya shindano hili.

Lakini kwa vyovyote vile, hilo lilishutumiwa katika kazi za kihistoria. Zaidi ya hayo, huna utangulizi wa kihistoria katika riwaya, dibaji ya kihistoria kama unavyofanya katika Luka 1:1-4, au matumizi ya vyanzo jinsi tulivyo hapa. Ninajua riwaya moja, *Metamorphoses* ya Apuleius, ambayo inaonekana kuchakata hadithi ya awali inayopatikana katika Lucius ya Lupian.

Lakini huo ndio mfano mmoja ambao najua wa kutumia vyanzo, na uliandikwa tena kwa uhuru. Ilikuwa ni riwaya dhahiri sana. Ni wazi kabisa haikuwa kazi ya kihistoria, tofauti na kile tulicho nacho katika Luka-Mdo.

Pia, kuhusu kuchora kwa Luka kwenye vyanzo mbalimbali, anaonekana kuwa mwangalifu sana katika jinsi anavyoweka vyanzo vyake pamoja. Hii si kozi katika Injili ya Luka, lakini unaweza kuona kwa kutumia muhtasari wa Injili. Ikiwa ulifanya muhtasari wa wasifu mwingine wa zamani, utaona kwamba Injili za muhtasari kwa hakika zinakaribiana sana kulingana na viwango vya zamani, na kupendekeza kwamba zilinuia kuteka habari za kihistoria.

Sasa, kwa upande wa utangulizi wa kihistoria, riwaya hazikuwa na hizo. Wakati fulani baadhi ya wasomi wametaja ubaguzi mmoja, na ubaguzi huo ni riwaya ya Longus, Daphnis, na Cloet. Lakini ukisoma utangulizi wa riwaya hiyo, si utangulizi wa kihistoria hata kidogo.

Inasema hivi ndivyo nilivyotengeneza hadithi. Kwa hivyo, aina tofauti sana. Richard Pervo pia amedokeza una matukio mengi kama katika riwaya.

Kweli, una matukio pia katika historia. Namaanisha, soma wasifu wa Josephus. Hakika, ni kamili ya adventure.

Soma vita vya Josephus au maelezo ya Thucydides kuhusu Vita vya Peloponnesian. Ni wazi, kuna matukio huko kwa sababu inaandika kuhusu vita. Sasa, inakubalika, nilipojaribu kusoma Vita vya Thucydides' Peloponnesian kwa mara ya kwanza, nadhani nilikuwa na umri wa miaka 14, na sikuiona ya kupendeza kama ninavyofanya sasa.

Lakini nilipata kazi zingine. Nilimwona Tacitus akivutia sana nilipokuwa na umri wa miaka 12. Kwa hiyo, historia pia inaweza kujumuisha matukio ya kuvutia.

Maximus wa Tiro anasema kwamba historia ni ya kufurahisha na inaweza hata kusomwa kwenye karamu badala ya aina nyinginezo za burudani, angalau ikiwa ulikuwa na wasomi. Sasa, hii itakuwa kweli hasa katika historia maarufu. Na hapa ndipo ninapofikiria Richard Pervo ana maarifa muhimu kwa sababu imeandikwa kwa njia ya kuisimua zaidi na maelezo ya aina nyingine ya kuchosha kuliko yale uliyo nayo katika historia ya wasomi.

Monografia za kihistoria hata zilikuwa na njama ili ziwe na mada ya kawaida, hadithi ya kawaida ambayo walikuwa wakiiambia. Aristotle alizungumza juu ya thamani ya njama kwa aina yoyote ya masimulizi. Kuvutiwa huku kwa adventure ilikuwa tabia ya masimulizi yote ya zamani ya fasihi, ingawa unaipata zaidi katika aina fulani kuliko zingine.

Lakini ni kiasi gani kilipaswa kuwa katika Matendo? Je, kungekuwa na kiasi gani katika kusimulia matukio ya Paulo? Vema, ukisoma 2 Wakorintho 11, kama kuna chochote, Luka alipunguza matukio ya Paulo kwa sababu Paulo alikuwa na mengi zaidi kuliko Luka anavyochukua nafasi kusimulia. Anatoa mifano tu. Moja ya matukio muhimu katika kitabu cha Matendo, Paulo anashushwa kutoka ukutani ili kutoroka.

Paulo anataja hilo katika 2 Wakorintho 11. Paulo anataja ajali za meli ambazo hazionekani popote katika Matendo. Matendo inasimulia ajali moja ya meli baadaye kuliko 2 Wakorintho ilivyoandikwa.

Lakini Paulo anazungumza kuhusu kuvunjika kwa meli mara nyingi. Anazungumza kuhusu kupigwa katika masinagogi mara nyingi. Anazungumza kuhusu kupigwa kwa fimbo mara nyingi, ingawa Matendo ya Mitume inasimulia moja tu kati ya hizo.

Kwa hiyo, Matendo haikazii matukio ya Paulo. Kwa kweli, ikiwa kuna chochote, inasimulia machache kati yao, ingawa inasimulia baadhi kwa undani zaidi kuliko vile Paulo angekuwa na sababu ya kufanya. Richard Pervo anazungumza kuhusu, vizuri, kuna shujaa kama wewe katika riwaya za Kigiriki.

Kweli, lakini pia una shujaa katika wasifu chanya. Wasifu unaweza kuwa chanya au hasi. Kwa kawaida, walikuwa mchanganyiko.

Walikuwa na sifa chanya na hasi. Lakini ikiwa ulikuwa unaandika kuhusu mtu uliyemheshimu sana, kama vile Tacitus anapoandika kuhusu baba mkwe wake Agricola, basi ilikuwa nzuri sana. Lakini mara nyingi ulikuwa na shujaa.

Hakika ulikuwa na mhusika mkuu katika wasifu nyingi. Kuna kipengele muhimu katika yale ambayo Richard Pervo ametaja, na hiyo ni kwamba Luka anatumia mbinu za kuvutia za kusimulia hadithi. Lakini unaweza kutumia mbinu za masimulizi sawa katika historia, hasa katika ngazi maarufu.

Mke wangu alikuwa mkimbizi wa vita kwa muda wa miezi 18, na tumeandika kitabu. Bado haijatoka, lakini kwa wakati ambapo hii inarekodiwa, inaweza kuwa imetoka wakati unatazama hii. Lakini tuliandika kitabu kuhusu hilo.

Kitabu hiki kina matukio mengi ya kulisimua, vitendo vingi, na mapenzi. Ni mke wangu. Lakini hakuna hata moja kati yake ambayo ni ya uwongo.

Kulikuwa na pointi chache ambapo, kwa ajili ya nafasi, mara kadhaa tu, nilichanganya mambo yaliyotokea kwa mpangilio katika sehemu tofauti. Nilizichanganya pamoja kuwa eneo moja. Hiyo ilikuwa pointi chache tu.

Lakini mambo haya yalichukuliwa moja kwa moja kutoka kwa jarida lake na kutoka kwa shajara yangu. Haya yalikuwa matukio halisi. Lakini jinsi unavyowaambia, niliacha mambo mengi ambayo yalikuwa kwenye jarida ili kuzingatia mambo ambayo wasomaji wangependezwa nayo zaidi.

Majarida yangu kwa baadhi ya kipindi hicho yanaweza kujaza droo mbili za kabati la faili. Na kitabu hiki kilitakiwa kuwa kidogo ili kiweze kuuzwa kwa bei nafuu. Hiyo ndiyo mchapishaji aliuliza.

Kwa hivyo ni habari ndogo sana iliyomo, lakini ningeweza kuchagua habari kulingana na maslahi yetu. Naam, hiyo haifanyi kuwa riwaya. Bado ni wasifu.

Bado ni kweli kihistoria. Lakini masilahi hutengeneza jinsi inavyoandikwa. Na hiyo ilikuwa kweli katika nyakati za kale si chini ya ilivyo leo.

Kwa kweli, ningeweza kuiandika kwa mtindo usiojulikana sana wa kihistoria. Tulikuwa na tarehe zote na kila kitu kutoka kwa majarida, lakini ni sawa. Wengine wamependekeza kwamba Kitabu cha Matendo ni epic.

Marianne Bontz alipendekiza kuwa ni hadithi ya kinathari. Tatizo la kulinganisha Matendo na epic ya nathari ni kwamba aina kama hiyo haikuwepo. Epics ziliandikwa kwa ushairi, sio kwa nathari.

Na si lazima kusoma mengi ya Matendo ya Luka katika Kigiriki kabla ya kutambua kwamba, kama katika Kiingereza, Matendo si imeandikwa katika mfumo wa kishairi. Ni nathari. Pia, epics kawaida zilishughulika na zamani za mbali.

Vema, Matendo inashughulika na vizazi vya hivi karibuni, vya hivi karibuni. Zamani za mbali zingekuwa karne nyingi mapema. Mara nyingi hizi zilikuwa hadithi, na wakati mwingine zilikuwa hadithi tupu, epics katika Milki ya Kirumi.

Una, kama baadaye katika karne ya kwanza, ingawa hii sio rufaa kuu katika kazi ya Bontz. Anaomba hasa Aeneid ya Virgil. Lakini una vita vya hivi karibuni zaidi, hata vita vya wenyewe kwa wenyewe.

Una Lucan, kwa mfano, au wengine, kuweka vita katika mfumo wa kishairi na kisha kuifanya kama epic, na vipengele chumvi na mungu wa vita kubwa amesimama juu ya jeshi, na kadhalika. Lakini Matendo si kitu kama hicho. Matendo, tena, hayajaandikwa kwa namna ya kishairi.

Kuna kipengele kinachowezelekana katika hoja ya Bontz, ingawa, na hiyo ni kwamba Matendo ni hadithi ya msingi. Huenda si kuhusu mambo ya kale, lakini inazungumzia urithi ulioachwa na hawa viongozi wa kwanza wa mitume. Kwa hivyo, sio kusema hatuwezi kujifunza kitu kutoka kwa hilo, lakini epic ya nathari haikuwepo.

Tulizungumza juu ya nadharia kwamba ni wasifu. Labda sambamba zaidi itakuwa Diogenes Laertius, ambaye, akiandika baadaye, ana wasifu wa watu kadhaa. Pia unayo kitabu cha Philostratus's *Life of the Sophists*, kikiwa na wasifu wa watu kadhaa waliounganishwa pamoja.

Pia una maisha sambamba, ambapo una juzuu nyingi, ambapo juzuu moja inahusika na takwimu moja, juzuu nyingine inahusika na takwimu nyingine, na kupunguza maelezo ambayo ungezungumza, ungelinganisha na mtu mwingine. Kwa hiyo, una Yesu, Petro, na Paulo. Lakini unafanya nini basi kwa Matendo 6-8, ambayo inalenga kwa Stefano na Filipo, au hata 9-12, ambapo inarudi na kurudi kati ya Petro na Paulo? Kwa hivyo, nimesema kuwa ni kweli mbinu ya wasifu kwa historia.

Historia ilishughulikia praksis au vitendo vya watu. Hapo ndipo tunapata neno vitendo kutoka kwa kichwa praksis. Una baadhi ya haya na wasifu, lakini pia unayo katika historia.

Isipokuwa ni Pseudo-Calisthenes, iliyoandikwa angalau miaka 500 baada ya Alexander the Great. Kwa hivyo maoni ya wengi wa wanachuoni leo ni kwamba vitendo ni historia ya aina fulani. Hilo lilishikiliwa na Debelius, Cadbury, Eckhart Plumaker, Luke Timothy Johnson at Emory, na Martin Hengel.

Historia inaweza kupata maelezo fulani vibaya, lakini bado, ingewasilisha matukio ya kihistoria, kinyume na riwaya ambapo mtu alitengeneza kila kitu. Hizi hapa ni sababu zinazowafanya wasomi—na hawa ni wasomi kutoka mitazamo mbalimbali. Hawa si wasomi wanaosema—vizuri, baadhi ya wasomi wangesema, unajua, Luka alikuwa mwanahistoria mahiri.

Wengine wangesema, vema, yeye ni mwanahistoria sana. Lakini wasomi wengi leo wanatambua kwamba Luka anaandika historia. Sababu za hilo.

Moja ni kwamba Luka inajumuisha hotuba zilizowekwa, ambazo zinaonekana mara nyingi sana katika historia ya kale. Ilikuwa ni tabia ya historia ya kale. Wakati Josephus anaandika upya sehemu za Agano la Kale katika Mambo yake ya Kale, hata anaongeza katika hotuba ili kuifanya historia bora zaidi.

Wakati fulani anafanya hotuba za Kigiriki na Kirumi. Anavutiwa sana na historia ya balagha, Josephus anavutiwa sana. Lakini tutazungumza zaidi juu ya hilo katika hatua nyingine.

Lakini una hotuba hizi zilizowekwa. Mtu amepinga, unajua, weka hotuba, una hotuba katika riwaya pia. Ndio, una mazungumzo, na una watu wanaozungumza katika riwaya, lakini sio sawa na kuwa na hotuba hizi zilizowekwa, jinsi ulivyo, zinazotawala sana katika historia.

Ingawa ni mafupi zaidi katika Matendo, kwa sababu Matendo ni mafupi, ni juzuu moja. Dibaji ya kihistoria. Wasomi wengi wanaona utangulizi wa Luka 1:1-4 kama utangulizi wa kihistoria.

Loveday Alexander alibishana kwa urefu, vema, hii inaonekana zaidi kama aina ya dibaji uliyo nayo katika risala za kisayansi. Lakini alipokosolewa na watu wakisema, vema, hii sio risala ya kisayansi, alijibu, sikuwahi kusema kuwa ni maandishi ya kisayansi. Ninakubali kwamba ni kazi ya historia ya zamani, lakini ya aina ya kisayansi zaidi, aina ambayo labda daktari au mtu kama huyo angeandika.

Tuna mawasiliano makubwa na data inayojulikana. Waandishi wa riwaya hawakujali hilo. Waandishi wa riwaya hawakurudi nyuma na kutafiti mambo, hata walipokuwa wakiandika kuhusu wahusika wa kihistoria.

Mara kwa mara, Luka hujumuisha maingiliano, ambayo yalikuwa tabia zaidi ya historia ya wasomi. Luka hangeweza kusawazisha sana historia ya nje, kwa sababu, kwa sehemu kubwa, ripoti alizopata hazikumwambia, hii ilitokea mwaka huu, hii ilitokea mwaka huo. Lakini huwa nayo wakati mwingine.

Luka 2:1.2 na Luka 3:1.2 hutaja watawala wakati matukio haya yanatokea. Matendo 18:12 inamtaja Galio. Hata Matendo 11:28, inayozungumzia kipindi cha njaa chini ya Klaudio.

Pia, kuna kuzingatia matukio, na unaona hilo katika dibaji, ambapo inasema, sasa kuhusu mambo ambayo yalitimizwa kati yetu. Kweli, zingatia matukio, hiyo ndiyo lengo ulilokuwa nalo katika historia. Na, unajua, mbadala wa hii, riwaya za kihistoria, ni nadra sana.

Edward Meyer, labda mwanahistoria mashuhuri zaidi wa karne ya 20 wa zama za kale za Wagiriki na Waroma, alihitimisha kwamba Luka alikuwa mwanahistoria mashuhuri na kwamba kitabu cha Matendo, licha ya maudhui yake yaliyowekewa vikwazo zaidi, kina sifa sawa na za wanahistoria wakuu wa Opulebius, Olivi, na wengine wengi. Binafsi, singemweka Luka katika kitengo sawa na Bolivius au Libby. Sidhani kama angetaka kuandika maadamu wameandika.

Lakini hoja, hata hivyo, ni kwamba Luka alikuwa anaandika historia. Naam, ni aina gani ya historia? Kulikuwa na aina tofauti za vyanzo ambavyo tunaweza kuvikusanya pamoja kama historia. Nasaba, mythography, horografia, ambayo ilikuwa historia ya

eneo au machapisho ya eneo la mahali, chronography, ambayo ilikuwa inajaribu kupanga tu matukio ya historia ya ulimwengu.

Lakini kawaida, tunazungumza juu ya historia sahihi. Historia sahihi ilikuwa inashughulikia matukio ya kihistoria, na ilikuwa katika hali ya masimulizi, tofauti na masimulizi. Na ninaposema matukio ya kihistoria, mimi ni kama mythography, ambayo inaweza kusindika hadithi.

Wakati mwingine walitumia vyanzo kwa hilo, lakini wanazungumza juu ya watu karne nyingi mapema ikiwa ni watu kabisa. Kwa mada, watu wengine wamesema, sawa, vizuri, hii ni historia sahihi, lakini ni aina gani ya historia? Je, ni historia ya kitaasisi, kuandika taasisi ya kanisa la kwanza? Je, ni historia ya kisiasa, kuliona kanisa kama aina ya chombo cha kisiasa? Je, ni falsafa, historia ya wasifu, inayolenga walimu, juu ya wahenga? Tuna baadhi ya hayo. Je, ni ethnografia, historia ya watu? Una hiyo wakati mwingine katika nyakati za zamani pia.

Tunaweza kupata maarifa kutoka kwa kila aina hizi, lakini watu wengi walioandika taswira za kihistoria hawakujaribu kuiweka katika kitengo kimoja tu. Hizi ni aina za kategoria za bandia ambazo tunakuja nazo, na kwa hivyo hakuna hata moja kati ya hizi ambayo imeshika na kuamrisha maafikiano kati ya wanachuoni. Kwa upande wa historia ya ethnografia, watu walipoandika historia ya ethnografia, historia ya watu, mara nyingi ilikuwa ni kikundi cha wachache ambao walihisi kutengwa kwa njia ambayo historia ilikuwa kawaida kuandikwa na Wagiriki, ambao walianzisha aina kuu ya historia iliyotumiwa katika Milki ya Kirumi.

Wagiriki waliwatazama watu wengine kupitia lenzi ya Kigiriki. Walikuwa wa kikabila, kama watu wa kawaida, na kwa hivyo walipendezwa na mambo kutoka kwa maoni ya Wagiriki. Wengi wao walidharau ustaarabu mwingine.

Herodotus alikuwa mwenye haki kidogo, lakini wengi wao walidharau ustaarabu usio wa Kigiriki, ustaarabu usio wa Kirumi. Kwa hiyo, unayo Babylonii Acha, ambayo iliandikwa. Barossus alitaka kuonyesha kwamba Wababeli walikuwa na historia nzuri.

Manetha alitaka kuonyesha katika Aegyptiaca yake, pengine huko nyuma ingetamkwa Aigyptiaca, kwamba Wamisri walikuwa na historia nzuri, ambayo kwa kweli walifanya. Na Josephus anafanya hivyo kwa kiasi fulani na mambo yake ya kale ya Kiyahudi ili kuonyesha kwamba Wayahudi walikuwa na historia tukufu, historia iliyorudi nyuma sana kuliko ustaarabu wa Kigiriki. Wagiriki wanaweza kuwa hawakupenda hilo, lakini hata hivyo, alikuwa akiandika msamaha.

Na hiyo inatuleta kwenye njia nyingine ya kutazama Matendo, na hiyo ni kwa nia. Unaweza kuwa na mada tofauti, lakini nia gani? Ni nguvu gani zinazoongoza nyuma ya kuandika historia? Naam, nia moja inayowezekana ya Luka-Matendo pia ni moja tunayopata kwa historia hizi za ethnografia, historia hizi za ethnografia ambazo

ziliandikwa kuhusu watu fulani, kikundi cha wachache ndani ya himaya au nje ya himaya. Na Gregory Sterling, ambaye kwa sasa ni mkuu wa shule ya Yale Divinity School na wakati huo alikuwa katika Chuo Kikuu cha Notre Dame, Gregory Sterling amebishana sana, nadhani kwa nguvu sana, kwa kusadikisha sana, kwa kuzingatia historia ya kale ya Kiyahudi, kwamba mengi ya haya yaliandikwa kwa msisitizo wa kuomba msamaha.

Na nadhani ulinganifu na Matendo ni wa kuelimisha sana. Kwa hiyo, watu wa Kiyahudi hawakuhusika na ghasia hizi za kupinga Wayahudi zilizotokea na kadhalika. Pia, unaweza kuainisha historia kutoka kwa mtazamo mwingine.

Ninamaanisha, hizi sio za kipekee. Unaweza kuainisha kwa mada, unaweza kuainisha kwa nia, au unaweza kuainisha kwa fomu. Kweli, kwa fomu, ni monograph.

Sio historia ya wingi. Eckhart Plumacher na wengine wamedai kuwa ni taswira ya kihistoria, kama vile taswira za kihistoria za Psalist. Lakini, kama Richard Pervo anavyoonyesha, iko kwenye kiwango maarufu.

Sio kwa kiwango cha wasomi. Kweli, wakati mwingine na Injili, kulikuwa na kipindi ambacho watu walikuwa wakizungumza juu ya Injili kama kleinliteratur kinyume na folkliteratur, ambayo walimaanisha kuwa Injili zilikuwa fasihi ya watu. Ni fasihi za watu wa kawaida tofauti na kleinliteratur, kinyume na fasihi ya hali ya juu.

Naam, kwa hakika, Luka-Matendo si wasomi, lakini pia si fasihi ya watu tu. Sio kitu kama maisha ya Aesop. Kwa hivyo, lazima uzingatie masimulizi ya kuvutia, lakini ni historia kwa hilo.

Leo, inategemea mahali ulipo duniani, na mambo yatakayokuvutia, lakini baadhi tu ya mambo ambayo nimethamini na kusoma, kama Mafichoni, The Cross and the Switchblade, hadithi ya Jackie Pullinger huko Hong Kong, kitabu chetu, Impossible Love, na mambo mengine kama haya, bila kujaribu kutuweka katika kitengo sawa, lakini kwamba wanaweza kuambiwa kazi za kweli kwa ujumla. Nami nafikiri hivyo ndivyo tulivyo na Kitabu cha Matendo. Historia ya ethnografia ya msamaha, katika kesi hii katika fomu ya monograph.

Wagiriki huwa na tabia ya kuwaiga wengine, kwa hivyo wengine mara nyingi walijibu kwa kutoa kazi ambazo zilionyesha, hapana, tuna historia nzuri. Na Josephus anafanya hivyo. Watu fulani wamesema Josephus anajaribu kuonyesha kwamba Dini ya Kiyahudi ni religio licita, dini ya kisheria.

Haikuwa dini rasmi, lakini haikuhitaji kuwa. Ukale wake na utangulizi wa uvumilivu ambao Josephus anauleta na anapenda kusesitiza kinyume na labda mambo mengine ambayo hataji. Tunajua hilo linatokea wakati mwingine kwa sababu kulikuwa na agizo la Klaudio na aliwaambia Wagiriki huko Alexandria waache kuwatesa jumuiya

ya Wayahudi pia aliwaambia jumuiya ya Wayahudi kuacha kuhangaika na Josephus anaripoti tu sehemu ambayo aliwakemea Wagiriki.

Hiyo inaeleweka. Anaandika kutoka kwa mtazamo fulani kwa kusudi fulani. Lakini kwa vyovyote vile, anaomba kutangulizwa kwa uvumilivu, kama vile Matendo inavyofanya.

Anaonyesha kwamba kanisa lina historia ya kale, na urithi wa kale. Rudi nyuma, Kitabu cha 1, unaweza kuona Yesu amepachikwa katika historia ya Israeli. Kuna madokezo haya yote, ninamaanisha, una Zekaria na Elizabeti wakirejea kwa Ibrahimu na Sara na mambo mengine mengi.

Kwa hiyo, hadithi yake inapachika hadithi ya kanisa katika hadithi ya kale ya Israeli. Yeye pia amejaa utangulizi, utangulizi unaopendeza ambao, unajua, kanisa halipaswi kuteswa, utume wake haupaswi kunyamazishwa kwa sababu hili si jambo ambalo ni kinyume na sheria ya Kirumi. Pilato, Yesu kweli hakuwa na hatia.

Sergio Paulo, Galileo, Festo. Felix alimweka Paulo gerezani kwa sababu alitaka rushwa na kadhalika. Kwa hivyo, Matendo inafanya kitu kama kile Josephus alikuwa akifanya na historia ya uwongo ya kikabila.

Sio tu ethnografia mbali na kuomba msamaha. Kwa kweli haandiki historia ya kanisa. Anaandika historia ya utume wa kanisa.

Haandiki hata Matendo ya Mitume kwa sababu hashughulikii sana na mitume wengi. Una Petro, Yohana, na Paulo, na kisha Yakobo, ndugu ya Bwana, ambaye hakuwa mmoja wa wale kumi na wawili. Una ustadi wa kimazungumzo katika historia fulani ya kale ambayo ilidaiwa na wasomi, hasa katika enzi ya pili ya kisasa na baadaye.

Kufikia karne ya pili na baadaye, ulikuwa na watu ambao walidharau Agano Jipya kwa sababu halikuwa na usemi wa hali ya juu vya kutosha. Na kwa hakika, walidharau hata zaidi Agano la Kale kwa sababu halikuwa la kisasa zaidi na viwango vya usemi vya Kiyunani kwa sababu halikuandikwa kwa ajili yao. Wanahistoria hawa waliruhusu marekebisho ya kina ili kufanya masimulizi kuwa na mshikamano.

Pia walisisitiza uwazi. Na mojawapo ya njia ambazo wanahistoria mara nyingi walisisitiza uwazi ilikuwa kupitia zoezi liitwalo ekphrasis, ambapo wangeeleza jambo fulani kwa undani. Inarudi kwa ... watoa mada wanaangalia nyuma, haswa kwa Homer.

Homer ilikuwa aina ya kanuni za kejeli za Wagiriki, kama vile Agano la Kale lilivyokuwa kanuni za Wayahudi na harakati za Kikristo. Kwa hivyo, waliangalia nyuma maelezo marefu ya ngao ya Ajax, wakikupa kila ufafanuzi unaowezekana. Kwa hiyo,

hilo lilikuwa jambo la kawaida miongoni mwa wanahistoria wenye mwelekeo wa balagha.

Luka anakosa hilo. Paulo na Sila wanapoondoka Filipi, angeweza kueleza maumivu ya majeraha yao. Angeweza kueleza maua yenye maua mia moja ambayo vilima vilivyozunguka Filipi vilikuwa maarufu.

Angeweza kueleza machimbo ya dhahabu karibu na Filipi. Angeweza kuelezea mto Strumon. Angeweza kueleza sanamu ya zamani ya simba iliyokuwa nje kwenye barabara ambayo bila shaka waliipitia.

Luka haelezei lolote kati ya mambo hayo. Hiyo si maslahi yake. Luka anaandika kwa kiwango maarufu zaidi kuliko hicho.

Ni maarufu, lakini kiwango cha juu cha fasihi kuliko Mark. Anajua kusoma na kuandika, lakini si msomi kama Paulo. Sio wasomi, lakini karibu na wasomi kuliko alivyokuwa kwa papyri.

Sasa, Luka pia ana hotuba. Rhetoric ilikuwa muhimu katika historia, hasa kwa wasomi, chini ya Luka. Unaona mshikamano wa masimulizi wa matendo ya Luka.

Ni hadithi nzima. Inafaa pamoja. Golder, Talbert, na Tannehill wote wanasisitiza hili.

Golder, katika miaka ya 1960, alizidisha ulinganifu, lakini Talbert na Tannehill wamefanya hivyo kutoka kwa mtazamo wa kiasi zaidi, wa kifasihi, wa kisimulizi-umuhimu. Na kwa hivyo, tunaona jinsi yote yanavyolingana. Tunaona mifumo katika matendo ya Luka.

Sasa, mifumo haimaanishi kuwa sio ya kihistoria. Wanahistoria waliamini kwamba Providence iliunda mifumo hii, na kwa hivyo wangeangazia mambo ambayo yalionekana kwao kama kufanana. Una hiyo katika Dionysius wa Halicarnassus, ambaye anakata rufaa kwa Providence.

Unayo katika Josephus. Unayo katika mwanahistoria wa Kirumi Appian. Sio kawaida.

Waliamini kwamba Providence iliunda mifumo hiyo, na kwa hivyo unaweza kusema, vizuri, ilikuwa machoni pa mtazamaji, lakini hata hivyo, hawakuwa wakibuni maelezo katika visa hivyo. Maisha sambamba. Plutarch anatuambia kwamba alitafuta ulinganifu uliopo.

Ndio maana sio kila kitu kiko sambamba, lakini alitafuta ulinganifu uliopo alipoandika maisha yake sambamba. Hakufuta tofauti za kufanya hivyo. Katika wasifu, unaweza kuwa na kipengele cha sifa na lawama, lakini kulingana na Polybius, ilibidi ipewe kulingana na sifa tu.

Hiyo ni, haungeweza kuunda hadithi tu. Ilibidi utumie hadithi zilizokuwepo katika kupeana sifa na lawama. Ni tofauti na, tuseme, hotuba ya mazishi, ambapo unasema tu mambo mazuri kuhusu mtu huyo.

Wanahistoria wengine, ingawa Polybius alishambulia hii kwa ukali, wanahistoria wengine walikuwa wa kuisimua, na mifano ambayo Polybius ananukuu ya hisia ni ambapo wanahistoria walicheza kwenye pathos. Una hata Antacidus kucheza kwenye pathos. Lakini anachozungumzia ni pale mji unapote kwa na watu wanatolewa kuwa watumwa.

Anasema, vema, mwanahistoria huyu ni mwanahistoria mbaya kwa sababu anaelezea wanawake wote wakiomboleza na kulia na kadhalika. Vema, nadhani yangu ni kwamba walipokuwa wakitolewa nje kama watumwa, labda walikuwa wakiomboleza na kulia na kadhalika. Nini Polybius hapendi ni kuzingatia hilo.

Sio wanahistoria wote walikubaliana naye. Luka ana njia kadhaa, lakini hana mengi. Kwa kweli, anaweza kuwa na chini ya Tacitus.

Na njia alizo nazo sio kama kuzua matukio. Ni kama watu wanalia Paulo anapoondoka, jambo ambalo linaonyesha jinsi wanavyompenda Paulo. Wanahistoria wasomi wangependa matukio.

Kama tulivyotaja, hiyo haimo katika Luka-Matendo. Josephus anafanya hivyo. Vitu vya aina hiyo vilizingatiwa kuwa muhimu kwa kitabu kuuzwa kati ya watu ambao wangeweza kumudu kukinunua.

Lakini kwa kiwango maarufu zaidi, hawakupendezwa tu na mbinu hizi zote za wasomi, lakini walipendezwa na hadithi nzuri. Na tena, unaweza kufanya hivyo bila kuvumbua vitu. Je, wanahistoria walikuwa na mapendeleo ya kale? Naam, kutokana na yale ambayo tayari tumesema, unajua kwamba walifanya hivyo.

Wanahistoria wa kale walikuwa na upendeleo, au kile wasomi wanachokiita matende. Walikuwa na mwelekeo fulani, na mitazamo fulani. Sio lazima, tunapotumia neno upendeleo kwa njia hii, sio lazima iwe hasi, lakini walikuwa na mitazamo fulani.

Wanahistoria wa kisasa wana kitu kimoja. Wana-postmodern wanapenda kuashiria hili. Kila mtu anaandika kwa mtazamo, ambao wasio wa kisasa watasema hauhalalishi kupotosha mambo.

Lakini kwa vyovyote vile, sitaingia kwenye mjadala huo wote. Lakini unaweza kulinganisha wasifu kwenye Lincoln au Churchill. Baadhi ni chanya zaidi; baadhi ni hasi zaidi.

Pia, kunaweza kuwa na mtazamo wazi. Unaweza kuandika kuhusu historia ya kanisa. Hiyo haimaanishi kuwa unatengeneza mambo.

Ina maana kwamba mtazamo wako ni juu ya historia ya kanisa. Ingawa, wanahistoria wa Kimagharibi wameelekea kuzingatia historia ya kanisa la Magharibi, na hivi majuzi zaidi, wasomi wamekuwa wakionyesha, vema, kwa hakika, vipi kuhusu historia ya kanisa katika Afrika Mashariki? Vipi kuhusu historia ya kanisa la Asia na sehemu nyinginezo? Kwa kweli, mambo hayo yanakuja mbele zaidi sasa. Kwa hivyo, kulikuwa na mtazamo fulani ambao watu walikuwa wakiandika, masilahi fulani ambayo yaliyamuru kile walichoshughulikia kimsingi.

Lakini historia ya kanisa, historia ya kisiasa, historia ya wanawake, hivyo maslahi yako pia yataamuru umakini wako, lakini hiyo haimaanishi kuwa sio historia. Lakini hii ilikuwa wazi zaidi katika nyakati za zamani. Wakati mwingine wangetoa kando ya maelezo ya wazi.

Naam, mtu huyu alifanya hivi kwa sababu wao ni mcheshi. Wakati mwingine ungekuwa, vizuri, mara nyingi ungekuwa na upendeleo wazi wa utaifa. Una watu wengi wanaoandika kutoka kwa mwelekeo wa kuunga mkono Warumi, na hiyo inaweza kuwa sababu moja ya historia hizo kuwa hai.

Plutarch hakupenda sana Herodotus. Alikuwa na insha nzima juu ya uovu wa Herodotus. Alikuwa na nini dhidi ya Herodotus? Herodotus alisema kitu kibaya kuhusu Boeotia, ambako Plutarch alitoka.

Unajua, hauchanganyi na mji wangu. Nitaandika kitu kibaya juu yako ikiwa utaandika kitu kibaya kuhusu mji wangu. Kwa hivyo, Plutarch alimchukua Herodotus na kumwita hasidi.

Watu walikuwa na mielekeo mbalimbali ya utaifa, ingawa nyakati fulani baadhi yao waliandika bila upendeleo hivi kwamba wanahistoria leo wanajadiliana walikuwa upande gani hasa. Mafunzo ya maadili. Wanahistoria wanaowajibika waliamini kuwa hukuweka tu historia nje na kuwaacha watu wafanye wanavyotaka nayo.

Uliwapa mwelekeo fulani. Walijua kwamba watu wangetumia mifano hii ya kihistoria katika hotuba. Wangezitumia katika mabishano ya kisiasa na kadhalika.

Kwa hivyo, swali lilikuwa, ikiwa watu watatumia hizi, tunataka kuhakikisha wanazitumia ipasavyo. Kwa hiyo mara nyingi mwanzoni mwa kazi zao, wangeweza kusema, ninaandika hii ili kutoa mifano ya maadili ili uweze kutafuta mifano nzuri na mbaya kutoka zamani tunapojaribu kuwashawishi watu wa sasa. Sasa, hawakukuambia kila mara ni mifano gani ilikuwa nzuri na ni mifano gani ilikuwa

mbaya kwa sababu wakati mwingine hiyo ilichukuliwa kuwa ya kawaida katika tamaduni.

Lakini unayo hiyo pia katika Injili, katika Kitabu cha Matendo. Una maadili fulani yanayowasilishwa na tabia ya watu. Una makundi fulani ambayo yanazingatia vyema au hasi.

Uchaguzi wa ukweli kwa madhumuni si sawa na kutunga ukweli. Ni jinsi tu historia inavyoandikwa na kwa hakika jinsi historia ya kale ilivyoandikwa. Mitazamo ya kitheolojia pia ilionekana.

Wanahistoria walitafuta mkono wa Mungu katika historia. Walitafuta muundo katika historia, kama tulivyotaja, na kwa hivyo ulinganifu. Na sio wanahistoria wa Kigiriki tu.

Ninamaanisha, ukiangalia 1 Samweli, Sura ya 1, na una ulinganisho kati ya Hana na Eli. Una ulinganisho unaoendelea katika sura inayofuata kati ya Samweli na mwana wa Eli, Hofni na Fineasi. Una ulinganisho kati ya Sauli na Daudi.

Hiyo ilikuwa tabia tu ya njia nyingi za historia iliandikwa na ilirasimishwa kwa maneno ya Kigiriki. majaliwa ya kimungu. Dionysius wa Halicarnassus na Josephus walitafuta hili katika historia.

Walitaja kwamba hii ilifanywa na riziki. Waandishi wa Kiyahudi, walipokuwa wanasasisha historia ya Biblia, kama vile Kitabu cha Yubile, walikuwa na msisitizo maalum wa kitheolojia, ingawa Yubile inashikamana kwa ukaribu na habari tuliyo nayo katika Mwanzo, wakiiongezea baadhi na mapokeo ya Kiyahudi yaliyofuata. Josephus hata, anatumia hadithi sawa, ingawa unaweza kuona mshazari wake.

Wakati mwingine mshazari wake ni kuifanya ipendeze kwa hadhira ya Kigiriki kwa kutumia mbinu sahihi za masimulizi ya wasifu. Naam, vipi kuhusu usahihi katika historia ya kale? Hiyo ilitofautiana na mwanahistoria. Tacitus, Thucydides, au Polybius walikuwa sahihi zaidi kuliko Herodotus, Strabo mwanajiografia, au Plutarch.

Josephus hategemei makadirio ya idadi ya watu na umbali, lakini tena, pengine hakuwahesabu watu, wala hatutarajii kwamba alitoka umbali kutoka sehemu moja hadi nyingine. Kwa kweli hakuzipima. Lakini kwa vitu vidogo ambavyo angeweza kupima, kama nguzo, kama makaburi, kama usanifu katika bandari ya Kaisaria Maritima, mara nyingi alikuwa sahihi kabisa katika vipimo hivyo.

Alikuwa wa kuaminika kwenye data nyingi za usanifu, na hadi sasa kama tunaweza kusema, kwenye matukio mengi. Wakati fulani alisahau mambo. Herode Antipa alifukuzwa wapi? Alifukuzwa Gaul, lakini mahali pengine mbali na Josephus, amefukuzwa mahali pengine.

Kweli, angalau tunajua alifukuzwa. Lakini Josephus, si mwangalifu zaidi wa wanahistoria wa kale, lakini wakati mwingine habari zake ni sahihi sana hivi kwamba wanaakiolojia wanashangazwa nayo. Wanahistoria walikuwa na kiwango kikubwa cha latitudo juu ya maelezo.

Walilazimika kupata sehemu kubwa ya hadithi sawa, kadiri vyanzo vyao vilikuwa sahihi. Walitumia kigezo cha mshikamano na mpangilio wa kihistoria. Walipendelea waandishi karibu na wakati wa matukio, haswa walioshuhudia.

Lengo lao lilikuwa usawa, na wangeweza kuwa muhimu sana katika jinsi walivyoshughulikia data zao ili wakati fulani, naamini kuwa Thucydides labda, ambaye anakosoa hadithi za Ufalme mkubwa wa Achaeon, hadithi ambazo unazo huko Homer, kwa sababu ukirudi kwenye Mycenae, kuna magofu tu huko, na haionekani kama ilikuwa mahali pakubwa sana. Kweli, uchunguzi umeonyesha kuwa ilikuwa kubwa kuliko alivyofikiria, lakini alikuwa mwanahistoria muhimu. Alikuwa akijaribu kuangalia data inayopatikana kwake, na leo tunayo data zaidi inayopatikana kwetu, na kwa kweli, hatusemi kwamba Iliad au Odyssey ni ya kihistoria, lakini baadhi ya mambo ambayo walidhani yanarudi kwenye habari zaidi kuliko labda Thucydides hata alifikiria.

Lengo lilikuwa lengo, na wakati mwingine lilifikwa kwa kiwango ambacho wasomi walijadili ni njia gani Salust, kwa mfano, katika taswira yake ya kihistoria aliegemea. Kronolojia haikupatikana kila mara. Una mpangilio wa nyakati uliotumiwa katika Polybius na Thucydides na Tacitus kwa sababu wana vyanzo vya kijeshi vinavyopatikana kwao.

Wana kumbukumbu ambazo ziliandikwa kwa sababu hiyo ndiyo aina ya kitu wanachoandika. Huna hiyo na vyanzo vya mdomo. Si mara zote watu wataweza kukuambia hili lilifanyika katika tarehe hii na hili lilifanyika katika tarehe hii, na huenda usiwe na mambo katika mlolongo sahihi kila wakati, na hilo halikutarajiwa.

Hakika, katika wasifu haikutarajiwa. Katika historia ulipaswa kuiweka karibu iwezekanavyo, lakini hata huko wakati mwingine walilazimika kufanya maelewano kwa sababu unafuata kitu kijiografia kutoka mwaka mmoja hadi ujao, hata ikiwa matukio mengine yanatokea hapa kabla ya matukio haya ya baadaye kwenye tovuti hii, au unabadilisha hadi hapa kwa sababu ilitokea mwaka huo huo na kisha ubadilishe kijiografia? Na wanahistoria tofauti walikuwa na mbinu tofauti kwa hilo, na baadhi yao walikosoa baadhi ya mbinu za wengine. Matumizi ya vyanzo.

Ni mara chache sana wanahistoria walikuwa na wasimulizi wanaojua yote. Kwa kawaida, walitaja vyanzo tofauti. Wakati mwingine ungekuwa na saba upande mmoja na wanne kwa upande mwingine, na mwanahistoria angesema, saba walisema hivi, lakini wengi wa wanahistoria wanasema hivi, nao wangetaja nne,

wakikujulisha ya kwamba kulikuwa na zaidi ya saba, bali walikupa tu majina ya wachache wao.

Isipokuwa. Hawakutaja kila mara vyanzo tofauti, lakini walivitaja hasa pale ambapo hawakukubaliana. Kwa hivyo, unapozungumza kuhusu vyanzo vya hivi majuzi, hawakuweza kutaja vyanzo vyao kwa sababu hawakuwa na kutokubaliana sana kati yao.

Kwa upande wa Arrian, Arrian anaandika wasifu unaoaheshimika sana wa Alexander the Great, lakini Arrian anaandika kuelekea mwisho wa karne ya kwanza, mwanzoni mwa karne ya pili, na Alexander the Great alikufa mnamo 323 BC, aliishi 356 hadi 323 BC Kwa hivyo karne zimepita, lakini katika kesi hii, Arrian ana kazi nyingi ambazo zimepotea kwetu leo. Alikuwa na kazi kadhaa za mapema kuhusu Alexander the Great, na angeweza kutumia hizo, na kwa hivyo wasomi wanaheshimu sana hii kwa sababu alikuwa na vyanzo vya mapema vya kufanya kazi navyo. Lakini wakati mwingine vyanzo hivyo vilipingana, na ilibidi aseme, vema, hapa kuna maoni tofauti.

Kwa kawaida ikiwa unaandika katika kizazi cha kwanza au cha pili, huna utata mwingi kati ya mashahidi. Unaweza kuwa na kidogo. Lakini ni nini kesi ya Luka? Luka alikuwa mwangalifu sana na vyanzo vyake ambavyo vilipatikana kwake katika Injili.

Tunajuaje? Linganisha tu Luka na Marko kwa jambo moja. Uchunguzi wangu kutokana na kufanyia kazi historia za kale ni kwamba wanahistoria wa kale wanaoshughulikia kipindi kile kile walisimulia matukio yale yale. Mara nyingi walijaza matukio ya kina ambapo walikosa upatikanaji wa habari, hasa pale ambapo una matukio ya faragha na hakuna mtu yeyote aliyesalia.

Wote walikufa kutokana nayo. Josephus hufanya hivyo wakati mwingine. Hata Tacitus hufanya hivyo mara kwa mara.

Lakini nyenzo ilipaswa kuwa sahihi. Lakini walikusanya matukio kwa ajili ya kusimulia hadithi nzuri. Kwa hivyo, tunayo hatari kadhaa katika jinsi watu wanavyokaribia historia ya zamani.

Moja ni kudhani kwamba historia ya kale ni sawa na historia ya kisasa. Kwa hiyo, unahukumu kwa sheria za kisasa. Unahukumu historia ya kale kwa aina ambayo haikuwepo kitaalamu, yaani historia ya kisasa.

Na kwa hivyo, una wahafidhina wa hali ya juu na una baadhi ya watu wenye kutilia shaka wanaolalamika, vema, unajua, kwa viwango vyetu vikali sana, tutatoa uaminifu wowote katika hili. Lakini wanahistoria wa kale kwa kawaida walithamini usahihi wa dutu na matukio, lakini si lazima katika maelezo yote ya kina kama mazungumzo ambayo una maneno hasa au kitu kama hicho. Hatari nyingine ni kudhani kwamba historia ya kale haikuwa na uhusiano wowote na habari za kihistoria.

Ninamaanisha, historia ya kisasa ilikua kutoka kwa historia ya zamani. Sheria nyingi tunazotumia leo zilitungwa na Polybius, ambaye aliandika kabla ya Agano Jipya kuandikwa. Kwa hiyo, kwa kudhani, kujaribu kutenganisha historia ya kale kutoka kwa habari za kihistoria na kusema, vizuri, ni sawa na riwaya, ambayo inatupa mtoto na maji ya kuoga.

Riwaya katika historia zilikuwa aina tofauti kabisa za zamani. Lukian alisema kwamba waandishi wazuri wa wasifu huepuka kujipendekeza. Inapotosha matukio, na wanahistoria wabaya tu huvumbua data.

Pliny Mdogo, wote hawa wanaandika katika karne ya pili, ingawa Pliny anaandika mapema katika karne ya pili. Pliny Mdogo anasema kwamba jambo la pekee kuhusu historia ni kujali kwake mambo sahihi. Pia, Pliny alisema lengo kuu la historia lilikuwa ukweli na usahihi, sio maonyesho ya kejeli.

Wakati mwingine watu husema, vizuri, bila shaka, wanahistoria wangekuambia kwamba walitaka kuandika kwa usahihi, lakini hapana, hiyo ilikuwa tu kusanyiko. Hawakumaanisha kabisa. Pliny sio mwanahistoria.

Pliny ni mzungumzaji na mwanasiasa, lakini anatambua kwamba historia lazima iwe sahihi. Na unaweza kutumia rhetoric mradi msingi wako ulikuwa ukweli. Aliwaandikia marafiki zake, Tacitus na Suetonius, ambao walikuwa wanahistoria.

Suetonius alikuwa mwandishi wa wasifu zaidi. Lakini anamwandikia Tacitus, na anasema, sasa najua unaandika historia sasa ya Milki ya Kirumi, na ninataka kuhakikisha kwamba hauachi mashitaka haya muhimu sana, kesi hii muhimu sana ambayo nilifungua. Hatujui kama Tacitus alimsikiliza au la kwa sababu sehemu hiyo ya Tacitus haipo, lakini haikufaa kusimuliwa tena kulingana na viwango ambavyo Tacitus alitumia kawaida.

Walakini, anachosema Pliny ni, sasa najua kuwa unaweza kujumuisha ukweli kamili tu, lakini huu ndio ukweli kamili. Pia alitoa maelezo kutoka kwa baba yake, pole, sio baba yake, mjomba wake, Pliny Mzee, ambaye alikufa na mlipuko wa Vesuvius. Aliandika historia ya asili.

Kwa hiyo, alipendezwa sana na habari nyingi za encyclopedic kuhusu asili na kadhalika. Na wakati kila mtu mwingine alikuwa akikimbia Pompeii, alitaka kwenda kujua zaidi juu ya nini kinaendelea huko, na huo ndio ulikuwa mwisho wake. Lakini kulikuwa na baadhi ya waokokaji ambao waliweza kuzungumza juu ya kile kilichotokea, na Pliny Mdogo alitoa habari hiyo kwa furaha sana kwa Tacitus.

Lakini ni habari za kweli, na walisema, unajua, lazima ziwe habari za kweli. Aristotle, akiandika, alikuwa mwalimu wa Alexander the Great, mwanafunzi wa Plato muda

mrefu uliopita. Aristotle, tofauti kati ya ushairi na historia sio umbo lao, kwa sababu mtu angeweza kuandika historia katika ubeti, na hilo lilithibitishwa baadaye, lakini maudhui yao.

Historia lazima ishughulike na kile kilichotokea, sio tu na kile kinachoweza kutokea. Kwa hivyo, kulikuwa na msisitizo mzito, historia inapaswa kushughulika na matukio halisi. Na watu wanaozichanganya leo, riwaya na historia, kimsingi huchukua baadhi ya riwaya za kihistoria au baadhi ya historia zilizoandikwa vibaya sana, lakini hizo zilikuwa, tena, idadi ndogo sana yazo.

Bado una mkondo wa aina zote mbili kuwa tofauti sana. Historia muhimu, kinyume na upendeleo wa kisasa wa ethnocentric. Wazee walifanya mazoezi ya kihistoria muhimu.

Mengi ya mazoezi ya kisasa, nilisema, yalikuwa ya Polybius, kwani alikuwa akimchambua Timaeus, labda kwa sababu Timaeus alikuwa mpinzani na alitaka historia yake mwenyewe iendeleo na sio ya Timaeus, na alifaulu kwa hilo, sio kwa adabu sana. Wanahistoria mara nyingi walitilia shaka vyanzo vyao. Wangechunguza upendeleo wa maandishi.

Walijaribu uthabiti na jiografia, magofu, uthabiti wa ndani, na kadhalika. Vyanzo walivyopendelea vilikuwa vyanzo vya awali, vilivyo karibu zaidi na matukio, hasa walioshuhudia. Walipendelea wale wasio na uwezo kabisa wawe na upendeleo.

Walilinganisha vyanzo vingi. Kwa maneno mengine, wanahistoria wa kale walijali kuhusu kupata ukweli sawa. Hata Josephus.

Josephus anaandika upya simulizi za Biblia. Wakati mwingine, kama nilivyotaja, anaunda hotuba mpya kwa simulizi hizi. Anafafanua kimazungumzo.

Anaacha ndama wa dhahabu. Unajua, I mean, unaweza kuelewa baadhi ya apologetics kwa ndama dhahabu, lakini hapana, yeye hataki hata kuzungumza juu yake. Lakini anahifadhi kiini cha msingi cha hadithi za Biblia.

Na tena, katika kipindi chake mwenyewe, akiolojia inamthibitisha kwa undani sana. Kwa hiyo, Josephus hakuwa mwanahistoria sahihi zaidi. Alikuwa mmoja wa wazembe zaidi wao.

Na bado, tunapata habari nyingi sana kutoka kwa Josephus, na ikiwa itabidi kuchukua neno lake kwa hilo au kudhani kwamba amekosea, mimi, kwa moja, ningefaa zaidi kuchukua neno lake kwa hilo isipokuwa nina sababu nzuri ya kutofanya hivyo. Muhimu zaidi, wanahistoria wa matukio ya kale walikiri kwamba mengi ya zamani ya kale yalikuwa yamefunikwa na uongo. Lakini wanahistoria walipokuwa wakiandika kuhusu matukio ya hivi majuzi, walithamini ushuhuda wa mashahidi waliojionea.

Walikusanya ripoti za mdomo, kama vile Luka anavyozungumza kuhusu mashahidi waliojionea katika Luka 1:2. Tunamjua Suetonius na wengine, walishauriana na mashahidi. Wakati fulani wanawataja, mashahidi walio shauriana. Wakati mwingine hutaja kazi ambazo ziliandikwa mara tu baada ya matukio ambayo wanategemea.

Walitambua kwamba walipaswa kutegemewa kwenye matukio. Je, vitendo vinaburudisha? Ndiyo. Lakini wanahistoria walitaka kuandika kwa njia za kuburudisha.

Tofauti, tena, kati ya riwaya na historia haikuwa kwamba moja tu ilitaka kuburudisha, lakini ni moja tu ambayo pia ilitaka kufahamisha. Watu wa kale waliamini kwamba mtu angeweza kutumia kweli kufundisha masomo ya maadili na kuburudisha pia. Unajaribu kesi ya Luka mwenyewe.

Mbinu ya Luka ilikuwa ipi? Kweli, Luka anafanya hilo lipatikane kwetu katika utangulizi wake wa buku lake la kwanza. Na pia tunaweza kumjaribu Luka kwa kulinganisha kile anachofanya na Marko. Kwa hivyo, mbinu ya Luka katika utangulizi wake.

Dibaji ilitakiwa kutangaza nini kitafuata. Maudhui yaliyoahidiwa ya Luka, Luka 1:1-3, inazungumza juu ya masimulizi yenye utaratibu ya mambo yaliyotimizwa miongoni mwetu. Naye anaandika kulingana na mstari wa 4 ili kuthibitisha yale ambayo Theofilo alikuwa amejifunza kuhusu matukio hayo.

Kwa hiyo kile ambacho Luka anatuambia ni kwamba atakuwa anaandika kuhusu habari za kihistoria na atakuwa anaandika juu yake ili kuthibitisha mambo ambayo Theofilo tayari alijua kuhusu. Kile nitakachozungumzia hivi karibuni, tutaangalia dibaji hii kwa undani zaidi, Luka 1:1-4. Inatuambia mengi kuhusu vyanzo vinavyopatikana kwa Luka. Vyanzo vilivyoandikwa, vyanzo vya mdomo, kurudi kwa mashahidi wa macho.

Luka ana ufahamu kamili au anathibitisha hili kwa uchunguzi wake mwenyewe, mstari wa 3. Na pia, Luka hakuweza kufurukuta. Luka hangeweza tu kutengeneza mambo, kwa hakika si kwa kiwango kikubwa sana, kwani nyenzo hiyo ilikuwa tayari inajulikana katika kanisa la kwanza na alikuwa akithibitisha tu kile ambacho washiriki wa wasikilizaji wake walikuwa wanajua. Katika kipindi kijacho, tutaangalia kila moja ya mambo haya kwa undani.

Huyu ni Dk. Craig Keener katika mafundisho yake juu ya kitabu cha Matendo. Hiki ni kipindi cha 2, Aina na Historia.